

SURINKIMININKŲ REPERTUARO RECEPCIJA XIX A. ANTROSIOS PUSĖS PRŪSIJOS LIETUVOS LEIDINIuose

Reception of *Surinkimininkai* Repertoire in Prussian Lithuanian Works of the Second Half of the 19th Century

INGA STRUNGYTĖ-LIUGIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

El. paštas: inga.strungyte@lki.lt

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1949-0874>

Mokslinių tyrimų kryptys: surinkimininkų ir lituanistinis Moravijos judėjimo rašytinis paveldas, XVIII–XIX a. Prūsijos Lietuvos kultūrinis ir konfesinis kontekstas, pietizmo istorija.

<https://doi.org/10.35321/all92-09>

ANOTACIJA

Straipsnio tikslas – tirti surinkimininkų giesmyno *Visokios naujos giesmės arba evangeliški psalmi* įtaką XIX a. antrosios pusės Prūsijos Lietuvos leidiniams, atskleisti lietuviškų parapijų dvasininkų, švietimo darbuotojų požiūrį į surinkimininkų repertuarą. Analizei pasirinkti šie šaltiniai: Frydricho Kuršaičio giesmynai *Giefmjū bey Maldū*=*Knygos Karaliūkojo Prufū Waiſko* (1854, Karaliaučius) ir *Treczioji Dalis Giefmjū Knygū* (1857, Karaliaučius), Karlo Wilhelmo Otto Glogau mokyklinis giesmynas *64 Giefmes* (1856, 1862, Tilžė), Karlo Rudolpho Jacoby'io chrestomatija *Litauische Chrestomathie zum Schulgebrauch* (1880, Klaipėda), Maximiliano Voelkelio skaitinių knyga *Litauisches elementarbuch* (1898, Heidelbergas), Karlo Theodoro Waldemaro Hoffheinzso melodijų rinkinys *Giefmiu Balfai* (1894, Heidelbergas, Tilžė) ir tęstiniame mokslo darbe *Mitteilungen der Litauischen litterarischen Gesellschaft* skelbtos publikacijos himnodine tema. Tyrimui taikomas analitinis, gretinamasis ir tekstologinis metodas.

ESMINIAI ŽODŽIAI: surinkimininkų giesmynas, bažnytinis giesmynas, kareivių giesmynas, mokyklinės chrestomatijos, Lietuvių literatūros draugija Tilžėje, XIX a. Prūsijos Lietuva.

ABSTRACT

The article aims to investigate the influence of the *Surinkimininkai* hymnal *Visokios naujos giesmės arba evangeliški psalmi* on Prussian Lithuanian books of the second half of the 19th century and reveal the attitude of

Copyright © 2025 Inga Strungytė-Liugienė. Published by the Institute of the Lithuanian Language. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited. // Išleido Lietuvių kalbos institutas. Šis straipsnis yra atviros prieigos, platinamas pagal „Creative Commons“ priskyrimo licencijos sąlygas, leidžiančias neribotai naudoti, platinti ir atkurti turinį bet kokioje laikmenoje, nurodant autorių ir šaltinį.

Received: / **Gauta:** 2024-12-22. **Accepted:** / **Priimta:** 2025-05-26.

clergy in Lithuanian parishes, as well as that of members of the Lithuanian Literary Society in Tilsit (which included representatives of the Lutheran Church and educators) towards the *Surinkimininkai* repertoire. The following sources were selected for analysis: the hymnals *Giefmjū bey Maldû=Knygos Karalißkojo Prufū Waifko* (1854, Königsberg) and *Treczjoji Dalis Giefmjū Knygû* (1857, Königsberg) by Friedrich Kurschat, the school hymnal *64 Giefmes* (1856, 1862, Tilsit) by Carl Wilhelm Otto Glogau, the anthology *Litauische Chrestomathie zum Schulgebrauch* (1880, Memel) by Carl Rudolph Jacoby, the reading book *Litauisches elementarbuch* (1898, Heidelberg) by Maximilian Voelkel, the collection of melodies *Giefmiu Balfai* (1894, Heidelberg, Tilsit) by Carl Theodor Waldemar Hoffheinz, and the publications on hymnody in the scholarly periodical *Mitteilungen der Litauischen litterarischen Gesellschaft*. The analytical, comparative and textological methods were employed for the investigation.

KEYWORDS: Hymnbook of *Surinkimininkai*, church hymnal, military and school hymnals, school anthologies, Lithuanian Literary Society in Tilsit, reception, Prussian Lithuania in the 19th century.

IVADAS

„Aš beveik jaučiu pareigą tai viešai iškelti, kad Lietuvos inspektoriai ir kunigai atkreiptų dėmesį ir rimtai pasipriešintų tokiam užmojui, kuris trukdo lietuviams šviestis ir lavintis“¹ – šiais žodžiais Pilkalnio kantorius Kristijonas Gotlybas Milkus (Christian Gottlieb Mielcke, 1733–1807) sutiko pirmąją 1800 m. Karaliaučiuje išėjusią Kristijono Endrikio Mertikaičio (~1775 – prieš 1856) surinkimininkų² giesmyno *Visokios naujos giesmės arba evangeliški psalmi* laidą. Ar kantoriaus kritika buvo paveiki? Koks buvo lietuviškų parapijų kunigų požiūris į surinkimininkų repertuarą? Ar į jį žiūrėjo kaip į marginalios grupės kūrybinę produkciją, ar atvirkščiai – kaip įtakingos maldininkų bendruomenės pozicionuojamus tekstus, tinkančius pamaldumui stiprinti, giedojimo praktikai ir religiniam švietimui?

Surinkimininkų giesmynas *Visokios naujos giesmės arba evangeliški psalmi* buvo naujas reiškinys religinės literatūros lauke, keitęs nuo XVI a. susiklosčiusią labiau bažnytinę lietuviškų himnodinių rinkinių tradiciją. Specialaus leidinio poreikis iškilo didėjant maldininkų skaičiui, populiarėjant ir plečiantis religiniams susibūrimams, vadinamiems surinkimams, lietuviškose Prūsijos Lietuvos parapijose. Giesmių rinkinys nuo pat pradžių išsiskyrė iš kitų Prūsijos Lietuvos liuteronų giesmynų. Bažnytiniai, kareivių ir mokyklų giesmynai (pastarieji du išėjo XIX a. amžiaus antroje pusėje) pasižymėjo oficialia aprobacija, turinio stabilumu ir sisteminga leidyba³. Surinkimininkų giesmynas – priešingai, buvo neoficialus ir cenzūros nepalietas himnodinis leidinys. Jo sudarymo nekontroliavo Karaliaučiaus konsistorija ar kitos valstybinės institucijos. Mat giesmynas buvo skirtas ne bažnytinėms pamaldoms, tačiau naudojamas privačiai namuose ir už bažnyčios ribų veikusiuose surinkimuose. Vertimo ir redagavimo darbus atliko ne paskirta kunigų grupė, o universitetų nebaigę žemesnio socialinio sluoksnio pasauliečiai – naminių pamaldų vadovai,

¹ Mielcke 1806: XVI–XVII.

² Straipsnyje vartojamos mokslinėje apyvartoje funkcionuojančios lietuviškos sąvokos *surinkimininkai* arba *maldinininkai* (plg. Gaigalatis 1905; Žostautaitė 1996; Barasa 2018; Strungytė-Liugienė 2019). Jos apibrėžia lokalią, konkrečiai Prūsijos Lietuvos pietistų bendruomenę ir jos narius, labiau akcentuoja kalbinę, tautinę ir regioninę priklausomybę, geriau atspindi socialinę religinio surinkimininkų judėjimo pusę nei sąvoka *pietistai*.

³ Kaunas 1996: 61–63, 388.

vadinami sakytojai ir mokytojai („šulmistrai“). Neoficialus giesmyno statusas suteikė laisvės sudarytojams (K. E. Mertikaičiui, Johannui Ferdinandui Kelchiui (1801–1877)) nevaržomiems formuoti repertuarą, savarankiškai spręsti lietuvių ir vokiečių autorių kūrinų atrankos principus⁴. Verta pabrėžti, kad svarbaus vaidmens nevaidino ir kokybinis vertimo kriterijus, reikalavimai eilėdarai ir lietuvių kalbai (kalbant apie pirmąsias laidas)⁵. Sudarytojus tenkino ir mažiau raštingų autorių ir vertėjų atliktas darbas. Nežiūrint to, rinkinys sulaukė maldininkų susidomėjimo ir didelės leidybinės sėkmės.

Todėl surinkimininkų repertuarui įvertinti svarbus veiksnys yra lietuviškų parapijų dvasininkų, kurie neabejotinai buvo protestantiškosios (evangelikų liuteronų, evangelikų reformatų, Moravijos Bažnyčios) himnodijos žinovai, vieši pasisakymai spaudoje. Vertinamasis matas galėtų būti ir tekstų perėmimas ir publikavimas jų parengtuose leidiniuose. Šio straipsnio tikslas – analizuoti surinkimininkų giesmyno repertuaro įtaką XIX a. antrosios pusės Prūsijos Lietuvos leidiniams. Uždaviniai – atskleisti Prūsijos Lietuvos bažnyčios atstovų ir švietimo darbuotojų poziciją surinkimininkų himnodijos⁶ atžvilgiu, tirti jų parengtų knygų, publikacijų turinio sąsajas su surinkimininkų giesmynu. Analizei pasirinkti žanriniu požiūriu skirtingi leidiniai (giesmių rinkiniai ir mokyklinės chrestomatijos), siekiant pamatyti surinkimininkų tekstų dominavimo tendencijas aptariamuoju laikotarpiu.

Atliekant tyrimą pasitelktas analitinis, gretinamasis ir tekstologinis metodas. Analizuojami leidiniai, kuriuose paliudyta, kad giesmė yra perimta iš surinkimininkų giesmyno. Liudijimai aptikti leidinių vokiškose prakalbose, registruose ar komentaruose, kuriuose surinkimininkų giesmynas įvardijamas paprastai apsiribojant lietuvišku pavadinimu *psalmų knygos* arba vokišku *Psalmbuch*, tačiau nenurodant konkrečios giesmyno laidos (išskyrus vienintelį atvejį). Perimti surinkimininkų tekstai lyginami su skirtingų laidų surinkimininkų giesmyno *Visokios naujos giesmės arba evangeliški psalmi* giesmėmis. Lyginimui atrinktos surinkimininkų giesmyno laidos, chronologiškai artimesnės analizuojamam šaltiniui. Giesmių istorijos tyrimas nebūtų išsamus, jeigu jis neapimtų autorių ir vertėjų identifikavimo klausimo. Tiriamuose šaltiniuose giesmės pateikiamos anonimiškai. Atribucijos problema sprendžiama atsižvelgiant į Alberto Friedricho Wilhelmo Fischerio žinyną *Kirchenlieder-Lexicon* (1967), Eduardo Emilio Kocho giesmių ir giesmynų istoriją *Geschichte des Kirchenlieds und Kirchengesangs* (4, 1868) ir į Karaliaučiaus, ir kitų Prūsijos Karalystės (vėliau – Vokietijos imperijos) žemių vokiškus protestantų giesmynus, kuriuose paliudyta giesmių autorystė. Vertėjų pavardės nurodomos remiantis publikacijos autorės tyrimais⁷.

⁴ Apie surinkimininkų giesmyno repertuarą žr. Michelinį 2009b: 220–245; 2010; Strungytė-Liugienė 2009: 189–204; 2012: 83–101; 2016: 83–118.

⁵ Strungytė-Liugienė 2019: 158–168.

⁶ Sąvoka *surinkimininkų himnodija* apima giesmių visumą, apibrėžia giesmių tekstinį ir (arba) muzikinį pavidalą ir jų pritaikymą.

⁷ Plg. Strungytė-Liugienė 2014: 31–34.

Darbų, kur būtų tiriama surinkimininkų repertuaro recepcija, kol kas nėra. Minėtina Prūsijos Lietuvos giesmynų tyrėjo Guido Michelinio publikacija „Jono Pipiro sudaryti giesmių rinkiniai vokiškame kontekste“ (2009). Autorius darbe palietė lietuviškų giesmynų įtakos klausimą, analizuodamas liuteronų kunigo Jono Pipiro (1833–1912) giesmių rinkinio istoriją, ryšį su vokiškais šaltiniais. G. Michelinis atskleidė, kad J. Pipiras knygelę *Pasiuntinystės arpos* (1890) papildė penkiais tekstais iš surinkimininkų giesmyno *Visokios naujos giesmės arba evangeliški psalmi*. Kunigas perėmė po vieną Halės pietisto Karlo Heinricho von Bogatzkio, reformatų kunigo Friedricho Wilhelmo Krummacherio giesmę ir kelias anoniminių autorių giesmes. G. Michelinio teigimu, J. Pipiras kai kuriuos tekstus modifikavo struktūros ir turinio požiūriu⁸. Italų mokslininkas monografijoje *Mažosios Lietuvos giesmynų istorija: nuo Martyno Mažvydo iki XIX a. pabaigos* (2009) tyrė mokyklinį K. W. O. Glogau giesmyną, taip pat F. Kuršaičio parengtus giesmynus ir jų repertuarą. Darbe užsiminė apie surinkimininkų giesmyno *Visokios naujos giesmės arba evangeliški psalmi* ryšį su šių dvasininkų knygomis. Vis tik tai G. Michelinio tyrimuose esama painumo, liko neaptarta K. W. O. Glogau mokyklinio giesmyno *64 Giefmes* 1862 m. laida⁹. Ne visais atvejais autoriui pavyko identifikuoti ir vokiškų giesmių autorius¹⁰.

1. SURINKIMININKŲ GIESMĖ F. KURŠAIČIO GIESMYNUOSE

Surinkimininkų giesmynas ir jo repertuaras buvo pažįstamas Karaliaučiaus kunigui F. Kuršaičiui (1806–1884). Yra pagrindo manyti, kad į jį atsižvelgė sudarydamas specializuotą giesmynėlį *Giefmjū bey Maldū=Knygos Karaliŭkojo Prufū Waiŭko* (išėjo 1854 m., be natų), skirtą Prūsijos Lietuvos lietuviškai kalbantiems kareiviams. Tokią mintį perša sudarytojo paliktas komentaras. F. Kuršaitis giesmynėlio pabaigoje trumpai pristatydamas tekstų korpuso kilmę, užsiminė, kad 92 numeriu pažymėta giesmė buvo paimta iš surinkimininkų giesmyno (vok. *littauifche Pfalmbuch*):

No. 92 ift aus dem littauifchen Pfalmbuch, die übrigen aus dem gewöhnlichen littauifchen Gefangbuch entnommen¹¹.

Nustatyta, kad į kareivių giesmyną sudarytojas įdėjo Berthelsdorfo liuteronų kunigo, vokiečių religinio autoriaus Johanno Andreaso Rothe'ės (Johann Andreas Rothe, 1688–1758) kūrinį „Rądau, rądau jau Gruntą fawo“, verstą anonimo iš originalo „Ich habe nun den Grund gefunden“.

G. Michelinis monografijoje pažymėjo, kad F. Kuršaitis sudarydamas leidinį rėmėsi vokiečių kareiviams Karaliaučiuje išleistu giesmynu *Kirchenbuch für das Königlich Preußische*

⁸ Michelinis 2009a: 154.

⁹ Plg. Michelinis 2009b: 209–212.

¹⁰ Plg. Michelinis 2009b: 201.

¹¹ Kuršaitis 1854a: 154.

*Kriegsheer*¹². Pagal vokišką pavyzdį jis iš surinkimininkų giesmyno persirašė ne visą J. A. Rothe'ės tekstą, tačiau 5 strofas vietoj 10.

J. A. Rothe'ės giesmės vertimas pirmą kartą buvo paskelbtas antrojoje surinkimininkų giesmyno dalyje, kuri kaip priedas buvo pridėta prie Tilžėje 1825 m. leistos giesmyno *Visokios naujos giesmės arba evangeliški psalmi* laidos¹³. Vadinasi, rengiant kariams giesmynėlį ant F. Kuršaičio darbo stalo gulėjo laida, išėjusi tarp 1825 ir 1850 m. Plg. J. A. Rothe'ės giesmę (1–3, 5 strofas) surinkimininkų giesmyne su jos variantu F. Kuršaičio giesmynėlyje:

1. Radau, radau jau Grunta fawo. ||

Laikys amž'nay tas Inkarą. ||

Nės į Ronas ikibt' || jis gawo.

Cze Gruntas buwo wiffada.

Tas || Gruntas amž'inay ftowės,

kad ir wifkas fu= || gaißt' turės.

1. Rądau, rądau || jau Gruntą || fawo,

laikys amž'nay tas || Inkarą,

nės į Ronas ikibt' || jis gáwo,

cze jis gulėjo wi= || fada.

Tas Gruntas amž'inay || ftowės,

kad wifas Swietas || futeßkės. ||

2. Tas Grunts yr' amž'na Malonybe,

per || wiffą Umą einanti;

jis Méilės Tojo yr' Di= || dybe,

kurs Griekininams dūdafį;

Kuro be || lužt' wiffad' Szirdis,

ar eitum' Iop', ar n' || eitum' wis.

2. Tas Grunts yr' amž'na || Malonybe,

per wifą Umą || einanti.

Iis Méilės tojo || yr Didybe,

kurs Griekinin= || kams dūdafį,

kurio be lußt || wifad Szirdis,

ar eitum || Iop, ar n' eitum' wis. ||

3. Kad ne prapultum' Diews norėjo.

Iis || nor, kad but' mums gēlbēta.

Todēley ir Su= || nus atėjo,

todėl wēl ženge Danguna;

todėl || tuzgén' dar wis už wis

į mufū kietafes Szirdis. ||

3. Kad ne prapultum, || Diews norėjo,

jis nor, kad || but mums gelbēta.

Todē= ley ir Sunus atėjo,

todėl || wēl ženge Danguna;

todėl || tuzgén jis wis už wis

į || mufū kietafes Szirdis. ||

¹² Michelini 2009b: 195–207.

¹³ Apie 1825 m. Tilžės spaustuvės laidą ir antrosios dalies datavimą, žr. Strungytė-Liugienė 2019: 152–156.

5. Į Gelmę tą nufigramždydams

Kraujū linkimay nufitikiu.

Griekū aš fawo atfimydamš

į Szirdį Diewo nužuru.

Nės be Lowôs ran=du prie Io

Malonės, Sufimillimo¹⁴.

5. Į Gelmę tą nufigramž= didams

Krištaus Krauju nufi= tikiu;

Griekū aš fawo atfimi= dams

į Szirdį Diewo nužiu= riu.

Nės be Liowôs randu priell jo

Malonės, Sufimilimo¹⁵.

Reiktų pasakyti, kad didelės įtakos surinkimininkų rinkinys F. Kuršaičiui neturėjo. Su giesmynu sietinas tik minėtasis tekstas. Tačiau kaip matysime toliau, iš maldininkų knygos atėjusi J. A. Rothe'ės giesmė XIX a. antroje pusėje įsitvirtino įvairios paskirties leidiniuose, tapo pripažintu ir kone reprezentaciniu surinkimininkų repertuaro kūrinium.

Tais pačiais metais F. Kuršaitis periodiniame laikraštyje *Kelewis iš Karaliaučiaus* paskelbė publikaciją „Žalnieribkosios Giefmjū bei Maldū Knygos“, kurioje pranešė žinią apie pasirodžiusį naują, specialiai Prūsijos Lietuvos lietuvių kareiviams skirtą giesmyną. Nemenkos apimties straipsnyje Karaliaučiaus kunigas plačiau kalbėjo apie giedojimo praktiką, jos svarbą „evangeliskai krikščionystei“, pabrėžė Senojo Testamento psalmių ir naujų giesmių, kurių centre Išganytojo Jėzaus Kristaus istorija, naudą. Autorius dėmesį skyrė kasdienei religinei praktikai ir savidisciplinai, akcentavo, kad krikščionis giedamas knygas privalo kiekvienas asmeniškai turėti, o giesmių tekstus – „pufėtinay iš Galwôs mokēt[i]“¹⁶. Kalbėdamas apie giesmes, jis išsakė teigiamą nuomonę ir surinkimininkų giesmyno atžvilgiu, nors pripažino, kad kai kurie lietuviški vertimai yra prastesni už vokiškus originalus:

Taygi mums yra Giefmės didey brangus Skarbas, kurį mufū ewangelißkoji Bažnyczia ney už kaszin ką ne norėtu pardūti. Szime Dalyke kaip ir daug kitūfe yra ypaczey Wokēczei labay bagoti. Iie tur Tytweik daug gražiū ir ßlownū Giefmū, wifokioša Knygoša randamū. Ale Diewui dėkuy! ir Lietuwininkai ne ftokoj ßito Skarbo. Per Pono Diewo Meilingumą yra gers Dalykėlis graziu Giefmjū iš Wokißko į Lietuwißką išwerftū, ir randafi taip mufū giedamofa Knygoša, kaip ir **ewangelißkūfe Pfalmūfe furinktos** [paryškinimas aut.]. Rods kita Giefmė lietuwißkay ne taip gražey išwerfta, kaip ta wokißkay randas, ale tacziau mės ne norim nedėkingi buti, bet džiaugtis, kad mums Wießpats tiek sutėkęs¹⁷.

Karaliaučiaus kunigas prie surinkimininkų repertuaro grįžo ir vėliau, kai rengė bažnytinio giesmyno *Pagérintos Giefmjū*=Knygos savarankišką priedą *Treczioji Dalis Giefmjū*

¹⁴ Wiffokios naujos Giefmės arba Ewangelißki Pfalmai 1850: 495.

¹⁵ Kuršaitis 1854a: 75, Nr. 92.

¹⁶ Kuršaitis 1854b: 87.

¹⁷ Kuršaitis 1854b: 87.

Knygû (1857; be natų). Į šį priedą F. Kuršaitis įdėjo tą pačią religinio autoriaus J. A. Rothe'ės giesmę „Rądau, rądau jau Gruntą fawo“. Greta jos nurodė ir šaltinį: „Iß Pfalmû Knygû imta“¹⁸.

Apibendrintai reiktų pasakyti, kad iš maldininkų repertuaro atrinkta J. A. Rothe'ės giesmė XIX a. šeštajame dešimtmetyje buvo giedama per liuteronų bažnytines pamaldas, su jos turiniu turėjo galimybę susipažinti ir Prūsijos Karalystės kariuomenėje tarnavę lietuviai kareiviai.

2. SURINKIMININKŲ REPERTUARAS MOKYKLINĖSE KNYGOSE

Surinkimininkų repertuaras pamažu įsitvirtino mokyklinėse knygose. Surinkimininkų tekstus palankiai vertino Tilžės superintendentas K. W. O. Glogau (1805–1875). Tai rodo jo pastangos liaudies mokyklų (vok. *Volksschulen*) giesmyną *64 Giefmes Szuilems*¹⁹ papildyti teksta iš surinkimininkų giesmyno ir juos pateikti su melodijomis skaitmenine notacija²⁰.

Nustatyta, kad į 1856 m. mokyklinio giesmyno laidą pateko Heinricho Jonathano Werenbergo (1651–1713) giesmės „Unverfälfhtes Christenthum“ vertimas „Ak, tikrafis Krikščionum's“²¹ bei Joneikiškių (Naujosios) kunigo Kristijono Lovyno versta baroko autoriaus Paulo Gerhardto (1607–1676) giesmė „Tikt Swéczas aß ant Swieto“ (originalas „Ich bin ein Gaft auf Erden“)²². Giesmių registre „Prirodijimas Giefmju“ K. W. O. Glogau pažymėjo, kad šios giesmės – iš „Pfalmû=Knygû“. Sudarytojas konkrečios laidos, kuria rėmėsi nepažymėjo, tačiau pridėjo giesmių numeraciją pagal šaltinį. Į priedą buvo perkeltas giesmės „Kriftaus Kraujas ir Teifybe“ (originalas „Chrifti Blut und Gerechtigkeit“) pirmasis posmas. Registre nurodyta, kad ši giesmė yra iš „Pfalmû=Knygû“, kur jai suteiktas 158 numeris.

1862 m. mokyklinio giesmyno laidoje papildomai išspausdintos dar penkios giesmės, siejamos su surinkimininkų repertuaru. Prakalboje trečiajai laidai „3ur 3ten Auflage“ sakoma, kad giesmių skaičius išaugo iki 80. Į šią laidą pateko 16 giesmių iš skirtingų knygų: bažnytinio giesmyno (vok. *Kirchengefangbuch*), kareiviams skirto giesmyno (vok. *Militairgefangbuch*), iš surinkimininkų giesmyno (vok. *Pfalmbuch*) senosios dalies bei paties sudarytojo vertimas:

Die hinzugekommenen 16 Lieder wurden aus dem Kirchengefangbuch, aus dem ältern Theile des Pfalmbuchs und dem Militairgefangbuch entnommen, nur für das fchöne Lied: „Wach auf du Geift der erften Zeugen“(No 77.) fand fich keine angemeffene Ueberfetzung, weshalb fie vom Herausgeber fo treu und fließend, als es möglich war, angefertigt wurde²³.

¹⁸ Kuršaitis 1857: 38, Nr. 45.

¹⁹ Aprašant giesmyną, remtasi 1856 ir 1862 metų (t. y. antrosios ir penktosios laidos) egzemplioriais, nes 1855, 1858 ir 1860 m. laidos egzempliorių nežinoma, žr. LB I 113–114, Nr. 300–303; LBP 26, Nr. 301; LB II(2) 127–128, Nr. 3262.

²⁰ Apie melodijas skaitmenimis K. W. O. Glogau giesmyne plačiau žr. Strungytė-Liugienė 2023: 159–180.

²¹ Glogau 1856: 30, Nr. 38; plg. *Wifókios naujos Giefmes arba Ewangelißki Pfalmai* 1856: 533, Nr. 277.

²² Glogau 1856: 50, Nr. 63; plg. *Wifókios naujos Giefmes arba Ewangelißki Pfalmai* 1856: 219, Nr. 101.

²³ Glogau 1862: [2].

Tyrimas atskleidė, kad giesmyno priedą „Pridejimas I“ K. W. O. Glogau papildė šiomis giesmėmis: Johanno Mentzerio (1658–1734) „Ak, jeib Liežuwjū aß turēcza“ (originalas „O, daß ich tausend Zungen hätte“), kurią vertė K. Lovynas²⁴ ir anonimo versta Johanno Eusebiuso Schmidto (1669–1745) „Žėngk toliaus :,:²⁵ Žion žėngk toliaus“ (originalas „Fahre fort :,: Žion! fahre fort im Licht“)²⁶. Giesmių registre pažymėjo, kad K. Lovyno vertimas – iš „Pfalms=Knygų“, kuriame ji išspausdinta 54 numeriu²⁷. J. E. Schmidto giesmės numeracija 1862 m. laidos registre nurodyta klaidingai. Informacija supainiota su giesme „Žmogaus jau Kūną pakafkim“²⁸.

Antrasis priedas „Pridejims II“ taip pat turi giesmių, perimtų iš surinkimininkų giesmyno. Čia išspausdinta Moravijos bažnyčios vadovo Nikolauso Ludwigo von Zinzendorfo (1700–1760) giesmės „Ich will's wagen“ modifikuota versija, prasidedanti penkta strofa „Pilnos Rankos“²⁹. Prie giesmės paliktas komentaras, kad šią giesmę galima rasti surinkimininkų giesmyne, pažymėtą 155 numeriu: „[W]eizdėk Pf. Knyg. Nr. 155: Ak tikt dryfų: 5 Perβelis: „Pilnos Rankos“³⁰. Čia pateko krikščioniškų misijų šalininko Gustavo Friedricho Ludwigo Knako (1806–1878) „Eikim Bén, eikim Bén“ (originalas „Laßt mich gehn“)³¹ kartu su komentaru, kad tekstas yra surinkimininkų giesmyne, pažymėtas 348 numeriu: „Weizdėk Pf. Knyg. Nr. 348“³².

Surinkimininkų giesmių publikavimas giesmyne liudija, kad su maldininkų repertuaru mokiniai buvo supažindinami jau žemiausiose liaudies mokyklų klasėse. Svarbu pabrėžti, kad K. W. O. Glogau giesmynas buvo aprobaciją ir cenzūrą praėjęs leidinys, jo turinį sudarytojas derino su Karaliaučiaus konsistorija ir Gumbinės apygardos valdžia. Giesmės neužkliuvo vertintojams ir lietuviškų parapijų kunigams, sprendžiant iš to, kad giesmynas sulaukė pasisekimo ir ne vienos papildomos laidos. Įdomu, kad mokyklinis giesmynas neturėjo fiksuotų tekstų rinkinio. Jis buvo pildomas naujais kūriniais, kas iliustruoja tokio pobūdžio knygų lankstumą tekstų korpuso atžvilgiu.

Giesmių iš surinkimininkų rinkinio įdėjo Klaipėdos bažnyčios kunigas, Lietuvių literatūros draugijos Tilžėje pirmininkas K. R. Jacoby'is (1817–1881) į mokyklinę chrestomatiją *Litauische Chrestomathie zum Schulgebrauch* (1880, Klaipėda). Tokios mokyimo priemonės poreikis atsirado priėmus sprendimą į uostamiesčio gimnaziją įtraukti lietuvių

²⁴ Glogau 1862: 67, Nr. 71; plg. *Wifókios naujos Giefmes arba Ewangelißki Pfalmai* 1861: 106, Nr. 54.

²⁵ Ženklas <,:> žymi teksto fragmento ar frazės pakartojimą. Jis dažnas surinkimininkų giesmyne.

²⁶ Glogau 1862: 68, Nr. 72; plg. *Wifókios naujos Giefmes arba Ewangelißki Pfalmai* 1861: 606, Nr. 322.

²⁷ Glogau 1862: 91.

²⁸ Glogau 1862: 93.

²⁹ Glogau 1862: 81, Nr. III; plg. *Wifókios naujos Giefmes arba Ewangelißki Pfalmai* 1861: 314, Nr. 155.

³⁰ Glogau 1862: 81.

³¹ Glogau 1862: 81, Nr. IV; plg. *Wifókios naujos Giefmes arba Ewangelißki Pfalmai* 1861: 650, Nr. 348.

³² Glogau 1862: 81.

kalbos mokymą³³. K. R. Jakoby'io sudaryta chrestomatija buvo paklausi, ją naudojo ne tik Klaipėdos gimnazija, bet ir kitos Prūsijos Lietuvos mokyklos³⁴.

Reiktų pažymėti, kad sudarytojas rengdamas knygą derino pasaulietinius ir religinius kūrinius. Greta Ezopo pasakėčių, Kristijono Donelaičio *Metų* ištraukų, lietuvių liaudies dainų, mįslių, priežodžių, pasakų, patriotinių, Prūsijos valdovą šlovinančių kūrinių, knygą papildė fragmentais iš Senojo ir Naujojo Testamento bei giesmėmis iš surinkimininkų giesmyno *Wifókios naujos Giefmes arba Ewangelißki Pfalmai*³⁵. Sudarytojas surinkimininkų tekstams paskyrė antrąjį chrestomatijos skyrių „Evangelische Psalmen“. Šiam skyriui atsirinko keturias giesmes (be natų), kurios, K. R. Jacoby'io teigimu, yra mielai giedamos surinkimuose, išskirtinėmis, labai gražiomis melodijomis:

Diese Lieder werden neben den im kirchlichen Gesangbuche vorhandenen gern in den Surinkimen, d. h. den Privaterbauungsstunden, nach besonderen, meistens sehr schönen, Melodien gesungen³⁶.

Sudarytojas tekstus persirašė iš 1876 m. Klaipėdoje leistos surinkimininkų giesmyno laidos. Apie konkrečią laidą kalbėjo skyriaus pradžioje: „Memel 1876, gedruckt und verlegt von Heinr. Holz“³⁷.

³³ Juška 2003: 693.

³⁴ Juška 2003: 695.

³⁵ Juškos knygoje *Mažosios Lietuvos bažnyčia* (XVI–XX) (1997) suklysta nurodant, kad giesmės chrestomatijai imtos iš „1876 m. Klaipėdoje išėjusios D. Hollazo knygos „Evangeliškas malonės davadas“ (išvertė K. Lovynas)“ (Juška 1997: 282). Tiesa, vėliau išėjusioje autoriaus monografijoje *Mažosios Lietuvos mokykla* (2003) šis apsirikimas ištaisytas (žr. Juška 2003: 694).

³⁶ Jacoby 1880: 32.

³⁷ Jacoby 1880: 32.

II.

Evangelische Psalmen.

(Memel 1876, gedruckt und verlegt von Heinr. Holz.)

Diese Lieder werden neben den im kirchlichen Gesangbuche vorhandenen gern in den Surinkimen, d. h. den Privaterbauungsstunden, nach besonderen, meistens sehr schönen, Melodien gesungen.

A. Apė liaupsė ir deka vonė.

1. Iszeik, duszėlė, džiaugkisi
Per linksma šį pavasari
Aukščiūsoj gerybe;
Pakėl akis, sodū weizdėk;
Kaip issigróžin tė žiurėk;
Wisūr rasi linksmýbė.
2. Médžei lapų pilninteli,
Laukélei pražalódami
Mums szwėžą žada dūna.
Wisūr pėwās apdėng kwėtkos
Gražaūs jas apgrožinanczos,
Szilkaĩ kaip Salomóno.
3. Sztai, wėwersys kaip kėlasi,
Balándis ūlą pėlėkti
Ir traukias į szileliūs;
Pagirama laksztingala
Gaiwin, papild gėdódama
Krúmus, daubàs, kalneliūs.
4. Wisztà wisztýezius iszpera,
Ant stógo gándras kráuį lizda,
Kregždėlė pėn jaunūsus;
Greitasis élnis džiaugiasi,
Nuszók, lyg stirna lengwóji,
Į tarpkalnius giliūsus.

1 **paveikslas.** Surinkimininkų giesmė „Iszeik, duszėlė, džiaugkisi“ (aut. P. Gerhardt) K. R. Jacoby'io *Litauische Chrestomathie zum Schulgebrauch* (1880, Klaipėda)

šavo Krauju; išklaušyt musū wšū Malda, tai-
lyt .: mus tamę pagirti.

7. Ne taip sunku but Kristijonim .:; faczeig
ir turim procowotis, Starbą igt, Sylą diemiš-
ką; ne leidž .:; Dušią Jėzus wieną.

8. Kame, kur yr toks Dievs kaip tu, .:;
kuriam galiu taip dekawoti, Szirdi musū taip
paroditi, tikt tam .:; musū Szirdi dūdam.

9. Padare Wiešpats wis geray .:; Prabzia,
Galas jo Rantū Darbas, kuriū wšū Krapstus
Dievs rodąs: taip hauk .:; Diena, taip gieb
Nattis.

10. Dwase Diwo, tu mus apšwiešt .:; kad
tam niekad ne priekšistengtum, ir Griekui wisur
jau numirtum, it jis .:; Darbą jau ištaišys

11. Po Jėzaus Karuna einam .:; su tukstant
Tukstancziū Szwentūjū, mes ir kartunt priešin
Dangu; wienas .:; buk, tay eik Dangua.

Geh' aus, mein Herz, und suche Freud'.

Ant Balso: Eist manep', jaso Kristus.

G. O.

53. Šieik, Dušele, džiaugkisi per linksnų
ši Pawasari, Aukščiaušio Gerybė; patelt Alis,
Sodū weizdet, kaip išsigrošin tie, žiuret; wisur
raši Linksnybė.

2. Medzei Lapū pilninteli, Laukelei prajalo-
dami mums šwiežą žada Dūnā; wisur Pėwas
apdeng Kwietkos, gražiaus jas apgrozinanczios,
Szilkai kaip Salomono.

3. Szta! Wewersys kaip kelasi? Balandis

Ula paliekti, ir traukias' i Szilelius; pagirama
Lakstingala gawin, papild giedodama Krumus,
Daubas, Kalnelius.

4. Wišta Wištyczius išpera, ant Stogo
Gandras krauj Vizda; Kregždele pen Jaunūsus;
greitasis Elnis džiaugiasi, nušok, lyg Stirna
lengwoji, i Tarpkalnius giliūsus.

5. Upeles užia Jiezdrofia, Krumai lapūti jas
dengia, iš Ilgo ney soditi: Lantās papildo Gies-
memis, Pašalij linksni Piemenis, prie Kai-
menės statyti.

6. Szta! Biczū Waišas budrusis, ir šen
ir ten lakiojas wis, šurent Medaus Saldumā;
iššproges laibas Wynmedis Szafesle rodo Ūge-
mis, Smutniems Silpniems Stiprumā.

7. Stow augdami Jawai tirkti, iš to džiau-
gias' Jauni, Seni, garbin didę Gerybę to, kurs
apstingay taip gawin, ir wšū Lobjū mus so-
tin, per dangišką Dūšnybę.

8. Aš pats ne rimte ne rimstu, Aukščiauša
Nupesti turiū pėgarbinti wertingay, giedojant
jamui ant Garbės, iškelant Gyriu Wiešpaties,
liaupsinant ji macningay.

9. Tariū: toks gražus cze esi, tu, Diwe, tiel
mums sutenki ant Jėmės šios margingōs: Kas
bus kartunta Danguje! Riek Gėro ten sulaut-
sime, Pilnystės tiel linksmingōs!

10. Koksai Štaistums, kolia Szlowē bus gra-
žiam' Kristaus Rojuje; toks Balšas bus girde-
tas! kur Pulkas šwentū Angelū, Alkeluą gie-
dojancziū, neliaudams bus regetas!

11. Al! jeib jau bucziau, miels Diwe, šit'

2 paveikslas. Surinkimininkų giesmė „Išėik, Dušele, džiaugkisi“ (aut. P. Gerhardtas) giesmyne
Wifókios naujos Giesmes arba Ewangeliški Psalmi (1876, Klaipėda)

Analizė parodė, kad į chrestomatiją kunigas įdėjo religinės raštijos baruose aktyviai
dirbusio Gotfrydo Ostermejerio (Gottfried Ostermeyer, 1716–1800) vertimus³⁸: klaipėdiečio
Simono Dacho (1605–1659) „Be czéso, Dėwè, tu esì“ (originalas „Du Gott! bist außer aller
Zeit“) ir P. Gerhardto (1607–1676) „Iszeik, duszélè, dzaúgkisi“ (originalas „Geh' aus, mein
Herz, und suche Freud“) ir „Vėnā mūszant kad girdi“⁴². Abi giesmės – iš senosios (pirmosios) giesmyno dalies.
Chrestomatijai K. R. Jacoby'is atsirinko dvi anoniminės giesmės iš antrosios giesmyno dalies:
„Dėwe, juk ant iszgánimo“⁴¹ ir „Vėnā mūszant kad girdi“⁴².

Chrestomatijos rengėjas išlaikė tas pačias rubrikas kaip ir Klaipėdos laidoje.
P. Gerhardto „Iszeik, duszélè, dzaúgkisi“ priskyrė rubrikai „Apė liaupę ir dekawonę“,

³⁸ Ne visiškai tiksliai Juškos nurodytas G. Ostermejerio vertimų skaičius: „<...> pateikta <...> psalmių iš
1876 m. Klaipėdoje H. Holzo išspausdinto Psalmyno, keturios G. Ostermejerio verstos giesmės“, Juška 2003:
694. Chrestomatijoje išspausdinti du, o ne keturi jo vertimai. Kiti kūriniai sietini su anoniminiais autoriais.

³⁹ Jacoby 1880: 37; plg. Wifókios naujos Giesmes arba Ewangeliški Psalmi 1876: 205, Nr. 99.

⁴⁰ Jacoby 1880: 32; plg. Wifókios naujos Giesmes arba Ewangeliški Psalmi 1876: 92, Nr. 53.

⁴¹ Jacoby 1880: 34; plg. Wifókios naujos Giesmes arba Ewangeliški Psalmi 1876: 403, Nr. 211.

⁴² Jacoby 1880: 35; plg. Wifókios naujos Giesmes arba Ewangeliški Psalmi 1876: 588, Nr. 321.

S. Dacho „Be czéso, Dëwè, tu esì“ įvardyta kaip „Gësmé apë smèrti⁴³“, „Dëwe, juk ant iszgánimo“ – „Apë Dëwo žodj“, o „Véną mùszant kad girdi“ – „Adýnù gësmé“. Perimtos giesmės perrašytos lotyniškais rašmenimis, pakeistos struktūriškai, pavyzdžiui, P. Gerharcto giesmėje atsisakyta 11, 12 ir 15 strofos, o S. Dacho – 4 strofos.

Visiškai suprantama, kad K. R. Jacoby'is, būdamas bažnyčios atstovu, chrestomatijos turinį nusprendė papildyti kanoniniais, krikščionių bendruomenei svarbiais tektais – Šv. Rašto fragmentais. Sprendimas atrinkti surinkimininkų giesmių, rodo, kad K. R. Jacoby'is buvo susipažinęs su jų giedamu repertuaru, vertino kai kuriuos jų tekstus, nepaisant to, kad giesmynas niekada nebuvo praėjęs oficialios kunigų aprobacijos. Kita vertus, vokiečių poetai P. Gerhardtas ir S. Dachas buvo puikiai žinomi baroko epochos protestantiškosios himnodijos reprezentantai, jų kūriniai būdavo įtraukiami tiek į vokiškus Karaliaučiaus, tiek į lietuviškus bažnytinius liuteronų giesmynus.

Beveik po poros dešimtmečių išėjo kitas panašaus pobūdžio leidinys mokykloms, kurio rengėjas nusprendė jį papildyti surinkimininkų giesmėmis. Rengdamas skaitinių knygą *Litauisches elementarbuch* (1898, 2-oji laida⁴⁴) į surinkimininkų giesmyno turinį atsižvelgė Tilžės realinės gimnazijos vyresnysis mokytojas, aktyvus Lietuvių literatūros draugijos narys Maximilianas Voelkelis (Voelkel, iki XIX a. vidurio – ~1912). M. Voelkelis skaitinius sudarė iš lietuvių grožinės literatūros tekstų, tautosakos kūrinių, taip pat pasitelkė Senojo ir Naujojo Testamento fragmentų, bažnytinių, kunigo F. Kuršaičio verstų giesmių, psalmių, įdėjo maldą „Tëve mūsų“. M. Voelkelis ketvirtąją dalį „Lesebuch“ papildė dviem giesmėmis (be natų), kurios turi sąsają su surinkimininkų giesmynu. Į skaitinių knygą pateko F. Kuršaičio palankiai įvertintas J. A. Rothe'ės giesmės vertimas „Radau, radau jau gruntą fáwo“⁴⁵ ir G. F. L. Knako „Eikim Bén, eikim Bén“⁴⁶. Prie J. A. Rothe'ės giesmės pažymėjo, kad ją paėmęs iš „Pfalmù Knygų“⁴⁷.

M. Voelkelį parengti skaitinius ragino superintendentas K. W. O. Glogau⁴⁸. Labai tikėtina, kad prieš imdamasis knygos parengimo darbų, Voelkelis buvo susipažinęs su K. W. O. Glogau mokyklinio giesmyno turiniu. Galbūt jo apsisprendimui įdėti to meto garsaus ir populiarumo viršūnėje esančio vokiečių religinio autoriaus G. F. L. Knako kūrinį įtakos galėjo turėti šios giesmės aktualizavimas anksčiau išėjusiame K. W. O. Glogau giesmyne.

Verta pabrėžti, kad giesmės atliko ne tik religinę ugdomąją funkciją, giedodami ar skaitydami giesmes mokiniai mokėsi taisyklingai ištarti žodžius, lavino savo kalbinius įgūdžius. Tiek K. R. Jacoby'is, tiek M. Voelkelis grafiškai (paryškinimu arba prozodiniais ženklais) išskyrė žodžių kirčiuotą skiemenį, tokiu būdu norėdami akcentuoti kalbinį mokyklinių knygų aspektą.

⁴³ *smèrtij* corr. *smèrtj*.

⁴⁴ Pirmojoje, 1879 metų, laidoje surinkimininkų giesmių nebuvo.

⁴⁵ Voelkel 1898: 91; plg. *Wifókios naujos Giefmes arba Ewangelißki Pfalmai* 1897: 479, Nr. 250.

⁴⁶ Voelkel, 1898: 92; plg. *Wifókios naujos Giefmes arba Ewangelißki Pfalmai* 1897: 630, Nr. 348.

⁴⁷ Voelkel 1898: 92.

⁴⁸ Citavičiūtė 2004: 266.

3. LIETUVIŲ LITERATŪROS DRAUGIJA TILŽĖJE IR SURINKIMININKŲ GIESMĖS

XIX a. paskutiniais dešimtmečiais surinkimininkų himnodija buvo Lietuvių literatūros draugijos (vok. *Litauische Litterarische Gesellschaft*, veikė 1879 – ~ 1923) Tilžėje⁴⁹ narių susidomėjimo objektas. Tą iliustruoja K. R. Jakoby'io ir M. Voelkelio pastangos mokyklinių knygų turinį papildyti surinkimininkų tekstais, tiek kitų draugijos narių skaityti vieši pranešimai, parengtos publikacijos draugijos tęstiniame mokslo leidinyje *Mitteilungen der Litauischen litterarischen Gesellschaft* ir rinkinio leidyba.

1881 m. spalio 11 dieną vyskupas K. T. W. Hoffheinzas (1823–1907), kuris po metų buvo išrinktas Lietuvių literatūros draugijos pirmininku, draugijos susirinkime Tilžėje perskaitė pranešimą lietuviškų liuteroniškų giesmynų istorijos klausimu. Vyskupas atkreipė dėmesį į parapijos klebonijoje rastą kantoriaus K. G. Milkaus rankraštinį giesmių rinkinį, taip pat chronologine tvarka, pradedant Martynu Mažvydu, aptarė XVI–XIX a. giesmynus. K. T. W. Hoffheinzas trumpai pristatė ir Priekulėje leistą surinkimininkų giesmyną *Wifokios naujos Giefmes arba Ewangelißki Pfalmai*⁵⁰, kurį lietuviai naudoja savo namuose ir kuris, vyskupo pastebėjimu, jų yra gerokai labiau vertinamas už oficialų bažnytinį liuteronų giesmyną⁵¹.

Senofes Berento bey Glaferio ir Schimmelpfennigio futaiŷytoŷes Knygos ŷu ŷawo 542 Giefmēmis dar ŷendien wartojamos, atkartotinay pagerintos, atkartotinay perweizdētos, pafkiaufame Laike nū Profefforaus Kurŷaiczio Karalauczuję bey galaufey nū Precenterio Kelkio iŷ Kretingōs tacẓau jos dar wis yra fenofes dwigubos Knygos be jokio dawadningo Skyriū Sutarimo. Lietuwininkams jos niekuomet iŷ Tikro ne patiko, o jos ir ŷendien jiems ne patink; todēl jie ŷawo Namūŷe wartoj kitas Giefmjū Knygas, kurū Užraŷas yra: „Wifokios naujos Giefmes arba Ewangelißki Pfalmai“⁵².

K. T. W. Hoffheinzas neapsiribojo draugijos susirinkime perskaitytu pranešimu, tačiau kartu su talkininkais užsiėmė aktyvia veikla – fiksavo, užrašinėjo liuteroniškų giesmių melodijas ir jas publikavo. K. T. W. Hoffheinzas suprato, kad Prūsijos Lietuvoje turi būti

⁴⁹ Apie mokslinės draugijos veiklos pobūdį plačiau žr. Milius 1993: 42–87; Banytė-Rowell 2018: 117–130.

⁵⁰ [Hoffheinz] 1883: 46.

⁵¹ Panašią nuomonę išsakė ir kitas mokslinės draugijos narys Johannesas Sembrzyckis. 1889 m. laikraštyje *Alpreussische Monatsschrift* jis paskelbė publikaciją „C. G. Mielcke's verschollenes litauisches Gesangbuch“, kurią užbaigė lotynišku posakiu: „Habent sua fata libelli!“ („Knygos turi savo likimus“). Šiuo posakiu jis apibendrino trijų Prūsijos Lietuvos lietuviškų giesmynų (G. Ostermejerio, K. G. Milkaus ir K. E. Mertikailio) susiklosčiusį likimą. Bažnytinius G. Ostermejerio ir K. G. Milkaus giesmynus ištiko ta pati lemtis – nesulaukę palankaus dvasininkų vertinimo, giesmynai pateko į makulatūrą. Išimtis – lietuvių surinkimininkų rinkinys, kuris Sembrzyckio teigimu, ir po šiai dienai yra labai gerai vertinamas („noch heute das in hohem Ansehen stehende Hausgesangbuch der Litauer“) (Sembrzycki 1889: 369).

⁵² [Hoffheinz] 1883: 46.

renkamos ir užrašomos ne tik lietuvių liaudies dainos, bet ir religinių giesmių melodijos. Jis panašiai kaip ir kiti draugijos nariai laikėsi nuomonės, kad lietuvių tauta gali išmirti, o kartu su ja ir vertingas kraitis – giesmės. Todėl būtina suskubti, bendromis pastangomis užrašyti ir išsaugoti šią Prūsijos Lietuvos lietuvių vertingą medžiagą mokslo reikmėms. Šio užmojo rezultatas – 1887 m. draugijos mėnraštyje *Mitteilungen der Litauischen litterarischen Gesellschaft* paskelbta publikacija „Proben litauifcher Choralmelodien“. K. T. W. Hoffheinzas publikacijoje akcentavo lietuvių religinį nusiteikimą ir pamaldumą, kurį reprezentuoja giedojimo tradicija, turinti skirtumų nuo vokiško giedojimo. Jis paskelbė 17 melodijų, užrašytų įvairiose Prūsijos Lietuvos vietose. Prie melodijų pridėjo ir tekstų fragmentus – giesmių pirmuosius posmus. Tyrimas atskleidė, kad iš 17 vienbalsių giesmių 6 turi sąsają su surinkimininkų giesmynu *Visokios naujos giesmės arba evangeliški psalmi*. Kūrinius iš surinkimininkų giesmyno K. T. W. Hoffheinzas publikacijoje žymėjo vokišku trumpiniu „Pslmbch“ (arba „Pslbuch“) kartu su šaltinio (nenurodytos surinkimininkų giesmyno laidos) teksto numeracija.

Iš surinkimininkų giesmyno į publikaciją pateko šios giesmės su melodijomis: „Ak Iezau, kurs Dangu“ (originalas „Ach alles, was Himmel und Erde umfchließet“)⁵³, „Ak jus Waikai Karalystes“⁵⁴ (originalas Christopho Augusto Sporlederio „O ihr auserwählten Kinder!“), vertė Kristijonas Demkis), „Ak kur kelauji tu“⁵⁵ (anonimo), N. L. von Zinzendorfo „Aß tikt dryfu“ (originalas „Ich will's wagen“) modifikuota versija⁵⁶. Visi kūriniai – iš pirmosios giesmyno dalies. Rinkinys buvo papildytas ir antrosios dalies giesmėmis: „Ar tai ne Džiaugsmas bus“ (originalas „Wird dann“⁵⁷ nicht Freude fein“)⁵⁸ ir Benjamino Praetoriuso (1636–1674) „Triump! Triump! sýtay pergalis“ (originalas „Triumph! Triumph! es kommt mit Pracht!“)⁵⁹. Šių giesmių melodijos buvo užrašytos Tilžėje ir Vilkyškiuose.

Susidomėjimas surinkimininkų giesmėmis neslūgo ir neužsibaigė vienkartinio publikacijos paskelbimu. K. T. W. Hoffheinzas ir jo bendraminčiai, kaip ir buvo planavę, melodijų kaupimo ir užrašymo darbus tęsė. Po septynerių metų draugijos lėšomis buvo išleistas stambus jo darbas *Giefmiu Balfai* (1894). Tai 115 įvairiose Prūsijos Lietuvos vietose užrašytų ir vargonams pritaikytų, harmonizuotų religinių giesmių melodijų rinkinys. Parengti tokį rinkinį buvo iš anksto apgalvotas ir keleto draugijos narių koordinuotas darbas. Didelę dalį giesmių harmonizavo Tilžės liuteronų bažnyčios vargonininkas Wilhelmas Wollfas. Spaudai padėjo rengti ir darbus užbaigti Aleksandras Teodoras Kuršaitis (Alexander Theodor

⁵³ Hoffheinz 1887: 398; plg. *Wifókios naujos Giefmes arba Ewangeliški Pfalmi* 1879: 303, Nr. 156.

⁵⁴ Hoffheinz 1887: 398; plg. *Wifókios naujos Giefmes arba Ewangeliški Pfalmi* 1879: 236, Nr. 113.

⁵⁵ Hoffheinz 1887: 399; plg. *Wifókios naujos Giefmes arba Ewangeliški Pfalmi* 1879: 177, Nr. 79.

⁵⁶ Hoffheinz 1887: 404; plg. *Wifókios naujos Giefmes arba Ewangeliški Pfalmi* 1879: 302, Nr. 155.

⁵⁷ dann corr. das.

⁵⁸ Hoffheinz 1887: 401; plg. *Wifókios naujos Giefmes arba Ewangeliški Pfalmi* 1879: 709, Nr. 389.

⁵⁹ Hoffheinz 1887: 405; plg. *Wifókios naujos Giefmes arba Ewangeliški Pfalmi* 1879: 383, Nr. 195.

Kurschat, 1857–1944), Franzas Siemeringas, Rudolfas Schwede'ė⁶⁰, kuris, be kita ko, ėmėsi ir papildomos veiklos – surinkimininkų giesmynus aprašyti moksliskai.

K. T. W. Hoffheinzas rinkinį pradėjo įvadu, kur akcentavo lietuviškų giesmių išskirtinumą. Jis pabrėžė skirtumus nuo vokiečių giedojimo tradicijos. Anot jo, tonas ir ritmika pasižymi regioniniais atspalviais. Dalis melodijų atklydę iš lietuvių liaudies dainų, kitos – senųjų bažnytinių melodijų perdirbiniai, kai kuriose galima atpažinti ir vokiškų melodijų bruožų.

Wo fie diefe Melodieen her haben? – wer kann das jetzt noch erkunden? Gewiß find viele aus alten Dainos=Melodieen entftanden, viele find, wie gute deutſche Choralkomponiften fagen möchten, völlig veränderte, verdorbene alte Kirchenmelodieen, viele haben Anklänge an bekannte deutſche Melodieen⁶¹.

K. T. W. Hoffheinzas taip pat pastebėta, kad giesmės lietuviškuose regionuose gali būti atliekamos skirtingomis melodijomis arba skirtingais tos pačios melodijos variantais:

Hierdurch erklärt ſich auch die Thatſache, daß dasſelbe Lied in verſchiedenen litauifchen Gegenden teils ganz verſchiedenen gefungen wird, teils dieſelbe Melodie mit oft ganz bedeutenden Abweichungen zeigt⁶².

Nustatyta, kad iš 115 užfiksuotų melodijų 29 susijusios su giesmynu *Visokios naujos giesmės arba evangeliški psalmi*. Tyrimas parodė, kad šiai knygai tenka svarbiausia vieta surinkimininkų giesmių recepcijoje.

Rinkinys buvo sudarytas panašiu principu kaip ir anksčiau išėjusi autoriaus publikacija. Konkreti surinkimininkų laida, kuria K. T. W. Hoffheinzas rėmėsi, knygoje nepaminėta, yra tik vokiškas pavadinimas (*Pfalmbuch*) ir giesmės numeris surinkimininkų giesmyne.

Repertuaro atrankos požiūriu K. T. W. Hoffheinzas rinkinys pasižymi įvairove. Yra tekstų, atspindinčių ankstyvąjį surinkimininkų himnodijos raidos etapą, kurį žymi XVIII a. vokiečių pietistų kūrinių vertimai į lietuvių kalbą. Skaičiumi K. T. W. Hoffheinzas rinkinyje pranoksta jaunosios kartos Halės pietisto, Bunzlaujos (dabar Lenkija, Bolesławiec) kunigo Ernsto Gottliebo Woltersdorfo (1723–1761) giesmės (iš viso 5). Dvi iš jų vertė surinkimų sakytojas ir mokytojas Mikelis Jurkšaitis. Čia pateko Halės pietistinės krypties šalininkų, tokių kaip K. H. von Bogatzkio (1690–1774), C. A. Sporlederio (1708–1763), Johanno Ludwigo Konrado Allendorfo (1693–1773), Joachimo Lange'ės (1670–1744) kūrinių. Į melodijų rinkinį įdėta surinkimininkų giesmyno sudarytojo K. E. Mertikaičio „Amžė tu Dangaus“⁶³, lietuviškose pamaldose jau įsitvirtinusi J. A. Rothe'ės „Rądau, rądau jau Gruntą ūawo“. Buvo nuspręsta atrinkti paties K. T. W. Hoffheinzas įsėje ir Skaisgiriuose užrašytas melodijas, pagal kurias atliekamas Moravijos bažnyčios vadovo N. L. von Zinzendorfo giesmės „Aš tikt

⁶⁰ Hoffheinz 1894: [II].

⁶¹ Hoffheinz 1894: [I].

⁶² Hoffheinz 1894: [I]–[II].

⁶³ Hoffheinz 1894: 10–11, Nr. 14–15.

dryfu“ („Ich will's wagen“) variantas (žr. lentelę). Ši giesmė tarp lietuvių buvo ypač mėgstama, ir, sprendžiant iš jos paplitimo, dominuojanti kitų giesmių atžvilgiu.

Toliau lentelėje pateikiamos identifikuotos surinkimininkų giesmės K. T. W. Hoffheinz (1894) rinkinyje. Duomenys iš surinkimininkų giesmyno nurodomi pagal 1893 m. Priekulėje leistą laidą *Wifokios naujos Giefmes arba Ewangeliski Pfalmai*.

Lentelė. Surinkimininkų giesmės K. T. W. Hoffheinz rinkinyje *Giefmiu Balfai* (1894) ir giesmyne *Wifokios naujos Giefmes arba Ewangeliski Pfalmai* (1893)

Giesmės autorius	Giesmė K. T. W. Hoffheinz (1894) rinkinyje	Giesmė (puslapis ir numeris) surinkimininkų giesmyne (1893, Priekulė)
Allendorf, Johann Ludwig Konrad (1693–1773)	„Ißkank Dußia“ (originalas „Einftr ruht die Seel' in Iefu Armen“), 54, Nr. 59.	693, Nr. 373
Bogatzky, Carl Heinrich von (1690–1774)	„Pon' Iēgau miels, atwerk man tawo Ronas“ (originalas „Nun öffne mir, mein Iefu, deine Wunden“), 90, Nr. 95.	258, Nr. 117
Connow, Christian Friedrich (1612–1682)	„Kas Iēzų tur ūawy“ (originalas „Wer Iefum bei sich hat“), 61, Nr. 66.	523, Nr. 267
Lange, Joachim (1670–1744)	„Pone! kada budawofi“ (originalas „Herr, wann wirft du Zion bauen“), 89, Nr. 94.	603, Nr. 320
Meyfart, Johann Matthäus (1590–1642)	„Ieruzale, aukštafis Diew=Miefte“ (originalas „Ierufalem, du hoch gebaute Stadt“), 51, Nr. 56.	697, Nr. 376
Mertikaitis, Kristijonas Endrikis (~1775 – prieš 1856)	„Amže tu Dangaus“, 10–11, Nr. 14–15.	673, Nr. 363
Praetorius, Benjamin (1636–1674)	„Triump! Triump! Įtay pergalis“ ⁶⁴ (originalas „Triumph! Triumph! Es kommt mit Pracht“), 103–104, Nr. 109–110.	399, Nr. 195, 602, Nr. 319
Rist, Johann (1607–1667)	„Sielwartai manę apŭtojo“ (originalas „Iammer hat mich ganz umgeben“), 2 melodijos, 95–96, Nr. 100–101.	470, Nr. 237

⁶⁴ Į surinkimininkų giesmyno antrąją dalį Praetoriuso giesmės vertimas „Triump! Triump! Įtay pergalis“ pateko ne visas, jo tęsinys – 319 numeriu pažymėtoje giesmėje „Adoms jau kelaf“ (žr. *Wifokios naujos Giefmes arba Ewangeliski Pfalmai* 1893: 602).

Rothe, Johann Andreas (1688–1758)	„Rąđau, rąđau jau Gruntą fawo“ (originalas „Ich habe nun den Grund gefunden“), 92, Nr. 97.	495, Nr. 250
Sinold von Schütz, Philipp Balthasar; Creutzberg, Amadeus (1657–1742)	„Kas pergales, tam dūfiu“ (originalas „Wer überwindet, foll vom Holz genießen“), 62, Nr. 67.	658, Nr. 357
Sporleder, Christoph August (1708–1763)	„Ak, jus Waikai Karalytės“ (originalas „O ihr auserwählten Kinder“), vertė Kristijonas Demkis, 6, Nr. 9.	252, Nr. 113
Woltersdorf, Ernst Gottlieb (1723–1761)	„Daug Gero Wießpats mums dare“ (originalas „Der HErr hat viel an uns gethan“), 27, Nr. 31.	107, Nr. 52
Woltersdorf, Ernst Gottlieb (1723–1761)	„Eikšte, Kudikei mielieji!“ (originalas „Kommt doch o ihr lieben Kinder“), 45, Nr. 49.	441, Nr. 228
Woltersdorf, Ernst Gottlieb (1723–1761)	„Eikšte mieli Waikai“ (originalas „Kommt, o lieben Kinder“), vertė Mikelis Jurkšaitis, 46, Nr. 50.	41, Nr. 12
Woltersdorf, Ernst Gottlieb (1723–1761)	„Grunte Szirdies manofes“ (originalas „In meines Herzens Grunde“), 47, Nr. 51.	701, Nr. 378
Woltersdorf, Ernst Gottlieb (1723–1761)	„Nekoks Garfas palinkfmin“ (originalas „Welch ein Schall erquickt mein Ohr“), vertė Mikelis Jurkšaitis, 80, Nr. 85.	245, Nr. 110
Zinzendorf, Nicolaus Ludwig von (1700–1760)	„Aß tikt dryfu“ (originalas „Ich will's wagen“), rinkinyje pradedamas 5 posmu „Pilnos Rankos“, 86–88, Nr. 91–93.	318, Nr. 155
Anonimas	„Ar tai ne Dziaugfmas bus“ (originalas „Wird das nicht Freude fein?“), 12–13, Nr. 16–17.	725, Nr. 389
Anonimas	„Ak Iezau, kurs Dangų“ (originalas „Ach alles, was Himmel und Erde umfchließet“), 4, Nr. 6.	319, Nr. 156
Anonimas	„Ak pabufk, pabufk Dušele“, 4, Nr. 7.	212, Nr. 91
Anonimas	„Ak kur kelauji tu“, 5, Nr. 8.	193, Nr. 79
Anonimas	„Dabar jau Princas dangiðkas“ ⁶⁵ , 22, Nr. 26.	385, Nr. 188; 669, Nr. 362

⁶⁵ Giesmė „Dabar jau Princas dangiðkas“ surinkimininkų giesmyne turi du variantus. Prie antro varianto (Nr. 362) yra paliktas komentaras, kuriame sakoma, kad ji neoriginali, o versta anonimo, anapilin iðkeliavusio

Anonimas	„Diewą liaupfinki, ak Dußia“, 30, Nr. 34.	320, Nr. 157
Anonimas	„Eik, eik bėgk Danguna“ (originalas „Fort, fort zum Himmel zu“), 44, Nr. 48.	303, Nr. 145
Anonimas	„Kaip meilus ten Gywenimai“ („Wie lieblich ißt die Wohnung dort“), vertė Mikelis Jurkšaitis, 58, Nr. 63.	247, Nr. 111
Anonimas	„Kas Iezui nor pafidūti“ (originalas „Wer will ein Iünger Iefu fein“), 60, Nr. 65.	196, Nr. 81
Anonimas	„Stebuklings mans Iaunikėl“, 97–98, Nr. 102–103.	316, Nr. 154
Anonimas	„Sžlownas Džiaugfmas! Ak Linkfmybel“, 100, Nr. 105.	502, Nr. 254
Anonimas	„Trumps Czėfas Bis“, 106, Nr. 112.	740, Nr. 397

K. T. W. Hoffheinzo rinkinys buvo stambiausias, tačiau ne vienintelis panašaus pobūdžio publikuotas leidinys. 24 melodijas (tarp jų ir surinkimininkų giesmių) Tilžėje, Priekulėje, Lauksargiuose ir kitose vietovėse surinko ir užrašė Katinavos bažnyčios kantorius Albertas Niemannas (1846 – po 1913). Rinkinėį, pavadintą *24 litthauische Choräle*, spaudai parengė grafas Bülowas von Dennewitzas ir atspausdinto 1902 m. Karaliaučiuje⁶⁶. Nėra žinių, kad ši knygelė kaip nors būtų susijusi su mokslinė Tilžės draugija (Niemannas dalyvavo „Birutės“ draugijos veikloje, vadovavo jos chorui), tačiau neabejotinai rinkinėlio sudarytojui įtakos turėjo mokslinės draugijos skleidžiamos idėjos bei K. T. W. Hoffheinzo ir jam talkinusių žmonių rodomos iniciatyvos.

Tuo metu, kai buvo užrašomos ir kaupiamos lietuvių religinių giesmių melodijos, 1891 m. draugijos mėnraštyje pasirodė bibliotekininko pareigas draugijoje ėjusio, mokyklų inspektoriaus Rudolpho Schwede'ės publikacija „Zur Gefchichte der litauifchen Gefangbücher“. Schwede'ė surinko medžiagą ir publikacijoje mokslškai aprašė Prūsijos Lietuvos lietuviškus liuteronų giesmynus bei pateikė pirmąją šių leidinių tipologinę klasifikaciją. Giesmynus autorius suskirstė į keturias grupes: bažnytiniai, mokyklų, kareivių ir surinkimininkų (vok. *Pfalmbuch*). Iš surinkimininkų giesmynų daugiausia dėmesio skyrė giesmyno *Visokios naujos giesmės arba evangeliški psalmi* analizei. Schwede'ė publikacijoje

L. iš T. Rinkinyje *Giefmiu Balfai* nurodytas senesnis (Nr. 188) teksto variantas (žr. *Wifokios naujos Giefmes arba Ewangeliški Psalmi* 1893: 385).

⁶⁶ Iš 24 melodijų 4 susijusios su surinkimininkų giesmyno tekstais. Rinkinyje jos pažymėtos trumpiniu *L. Ps.* (iš vok. *litauische Psalmbuch*). Į Niemanną rinkinį įdėtos C. F. Connowo giesmės „Kas Iezu tur sawy“ („Wer Iesum bei sich hat“) dvi melodijos, užfiksuotos Kintuose ir Būdviečiuose, N. L. von Zinzendorfo „Pilnos rankos“ melodija, užrašyta Saugose. Į knygelę pateko J. A. Rothe'ės „Radau, radau, jau Grūnta sawo“ melodija, užfiksuota Priekulėje. Į rinkinį nugulė Lauksargiuose ir Tilžėje išgirstos Praetoriuso „Triump! triumph! sztai pergalys“ („Triumph! Triumph! Es kommt mit Pracht“) melodijos variantai, Niemann 1902: 15, Nr. 13a–13b; 19, Nr. 19; 20, Nr. 21; 22–23, Nr. 23a–23b.

minėjo kelias surinkimininkų giesmyno laidas – 1825, 1856 ir 1876-ųjų. Sprendžiant iš aprašymo, su dviem pastarosiomis buvo rimčiau susipažinęs. Jis kalbėjo apie giesmyno struktūrą ir jos pokyčius, priedą su melodijomis skaitmenine notacija⁶⁷, išskyrė kelis leidėjus – Postą Tilžėje, Heinrichą Holzą ir Martyną Šernių Klaipėdoje. Autorius pažymėjo, kad dalis giesmių – vertimai iš vokiečių kalbos, kita dalis – originalios. Apie giesmyno nelietuviškus šaltinius kalbėjo lakoniškai. Esą trečioje giesmyno dalyje galima rasti giesmių iš latvių giesmyno („aus dem kurischen Gefangbuch“), didelis skaičius tekstų – iš lietuviško šaltinio, periodinio leidinio „Nufidawimai apie Ewangėliôs Praplatinimą tarp žydų ir Pagonų“⁶⁸. Schwede'ė publikacijoje palietė ir atribucijos klausimą. Iš vertėjų ir lietuvių autorių minėjo K. E. Mertikaitį, K. Demkį, M. Jurkšaitį, G. Ostermejerį, K. Lovyną. Spėjo, kad naujaisiais laikais dalį giesmių iš vokiečių kalbos vertęs J. F. Kelchis.

Als Überfetter bezw. Dichter find genannt E. Mertikaitis, ein Lehrer Chriftian Demke, Michel Iurkbat, Gottlieb Ostermeyer, Chriftian Lovin. Aus der neueren Zeit find viele Überfetzungen mit K (Kelch?) bezeichnet⁶⁹.

Tačiau vokiškų originalų autorystė Schwede'ės nedomino. Jam labiau rūpėjo lituanistinis aspektas. Taigi Schwede'ė išskyrė ir išryškino paklausų, lietuvių gerai vertinamą rinkinį tarp kitų XIX a. lietuviškų Prūsijos Lietuvos giesmynų, parodė jo vietą šio žanro leidinių bendroje panoramoje. Jis buvo pirmasis autorius, įtraukęs surinkimininkų giesmyną į mokslinę apyvartą.

APIBENDRINIMAS

Tyrimas atskleidė, kad surinkimininkų giesmynas *Visokios naujos giesmės arba evangeliški psalmi* buvo įtakingas leidinys XIX a. antroje pusėje. Repertuaras darė poveikį Prūsijos Lietuvos bažnytiniam ir kareivių giesmynui, mokyklinėms reikmėms pritaikytoms knygoms, Lietuvių literatūros draugijos Tilžėje narių himnodinio pobūdžio darbams. Tam nesutrukdė tas faktas, kad giesmynas neturėjo oficialios institucinės aprobacijos. Giesmyno vertę kėlė jo paklausa, pačių lietuvių teigiamas požiūris į šią knygą, jų vertinamasis balsas, kurio negalėjo nepaisyti Prūsijos Lietuvos bažnyčios atstovai ir švietimo darbuotojai.

Sąsajos su surinkimininkų repertuaru matomos Karaliaučiaus kunigo F. Kuršaičio giesmyne *Giefmjû bey Maldû=Knygos Karalißkojo Prufû Waißko* (1854, Karaliaučius). Iš surinkimininkų giesmyno *Visokios naujos giesmės arba evangeliški psalmi* pateko Berthelsdorfo liuteronų kunigo J. A. Rothe'ė kūrinys „Rądau, rądau jau Gruntą ľawo“. Po kelių metų F. Kuršaitis dar kartą grįžo prie šio teksto. Jį paskelbė bažnytinio giesmyno priede *Treczioji Dalis Giefmjû Knygû* (1857, Karaliaučius).

Surinkimininkų giesmėmis buvo atnaujinta ir mokyklų programa. Tilžės superintendentas K. W. O. Glogau pasirūpino, kad liaudies mokyklų giesmynas *64 Giefmes*

⁶⁷ Schwede 1891: 404–405.

⁶⁸ Schwede 1891: 404.

⁶⁹ Schwede 1891: 405.

(1856, 1862, Tilžė) būtų papildytas surinkimininkų repertuaro giesmėmis kartu su melodijomis skaitmenine notacija. K. W. O. Glogau sumanymas remtis neoficialiu giesmynu neužkliuvo Karaliaučiaus konsistorijai ir Gumbinės apygardos valdžiai, su kurių žinia rinkinys išėjo.

Tekstų iš surinkimininkų giesmyno atrinko Klaipėdos bažnyčios kunigas K. R. Jacoby'is mokyklinei chrestomatijai *Litauische Chrestomathie zum Schulgebrauch* (1880, Klaipėda) ir Tilžės mokytojas M. Voelkelis skaitinių knygai *Litauisches elementarbuch* (1898, Heidelbergas). K. R. Jacoby'io ir M. Voelkelio atranka nebuvo vienoda, sudarytojų požiūriai šiuo klausimu išsiskyrė. K. R. Jacoby'ui pasirodė dėmesio verti G. Ostermejerio versti baroko autorių S. Dacho ir P. Gerhardto kūriniai ir anoniminiai, galbūt originalūs lietuviški tekstai, o M. Voelkeliui – J. A. Rothe'ės ir amžininko G. F. L. Knako giesmių vertimai. K. R. Jacoby'is nurodė konkrečią surinkimininkų laidą, kuria rėmėsi. Tekstus persirašė iš 1876 m. Klaipėdos spaustuvės laidos.

Paskutiniaisiais XIX a. dešimtmečiais Lietuvių literatūros draugijos Tilžėje interesų akiratyje buvo ir surinkimininkų himnodija. Draugijos pirmininkas ir bažnyčios vyskupas K. T. W. Hoffheinzas kartu su talkininkais skelbė užrašytų surinkimininkų giesmių melodijų draugijos tęstiname mokslo darbe *Mitteilungen der Litauischen litterarischen Gesellschaft* ir draugijos rūpesčiu išleistame rinkinyje *Giefmiu Balfai* (1894, Heidelbergas, Tilžė). Į rinkinį įdėjo 29 surinkimininkų giesmes harmonizuotomis, vargonams pritaikytomis melodijomis. Draugijos narių iniciatyvos, sutelktos pajėgos užrašyti giesmių melodijas ir jas paskelbti spaudoje rodo, kad surinkimininkų himnodija buvo laikoma vertinga medžiaga, galinčia pasitarnauti mokslo reikmėms.

Ištyrus surinkimininkų giesmių perėmimą ir jų publikavimą aptariamuose leidiniuose, matomos aptariamojo laikotarpio kūrinių dominavimo tendencijos. Išsiskiria J. A. Rothe'ės „Rądau, rądau jau Gruntą fawo“, N. L. von Zinzendorfo „Aß tikt dryfu“ modifikuota versija, prasidedanti strofa „Pilnos Rankos“, to meto religinio poeto G. F. L. Knako „Eikim bėn, eikim bėn“, jaunesnės kartos Halės pietisto E. G. Woltersdorfo kūriniai. Iš lietuvių autorių galima būtų išskirti sakytoją, giesmių autorių ir surinkimininkų giesmyno pirmąjį sudarytoją K. E. Mertikaitį ir jo kūrinį „Amžė tu Dangaus“.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

Citavičiūtė Liucija 2004: *Karaliaučiaus universiteto Lietuvių kalbos seminaras* [Lithuanian Language Seminar at the University of Königsberg], Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

Banytė-Rowell Rasa 2018: Lietuvių literatūros draugija Tilžėje ir archeologija [Lithuanian Literary Society in Tilsit and Archaeology]. – *Kultūros paminklai* 22, 117–130.

Barasa Darius 2018: Maldininkai Prūsijos Lietuvoje: masiškumas, išplitimas ir įvaizdis XIX a. 3-iajame dešimtmetyje [Worshippers in Prussian Lithuania: the Scale of the Movement, its Spread, and its Image in the 1820s]. – *Senoji Lietuvos literatūra* 46: *Pietizmo idėjos ir surinkimininkų raštija Prūsijos Lietuvoje*, redaktorių kolegija: M. Čiurinskas (vyr.

- redaktorius), O. Daukšienė, D. Dilytė, P. U. Dini, J. Gelumbeckaitė, D. Kuolys ir kt.; sud. ir par. Ž. Sidabraitė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 140–169. DOI: <https://doi.org/10.51554/SLL.2018.28801>.
- [Hoffheinz Karl Theodor W.] 1883: Iš Nufidawimū lietuviškųjų „Giesmių Knygų“ [From the History of Lithuanian “Hymn Books”]. – *Naujasis Keleivis* 5, 32–33; 6, 39–40; 7, 46–47.
- [Hoffheinz Karl Theodor W.] 1887: Proben litauischer Chormelodien [Samples of Lithuanian choral melodies]. – *Mitteilungen der Litauischen litterarischen Gesellschaft* 2(12), [393]–406.
- [Hoffheinz Karl Theodor W.] 1894: *Giesmių Balfai. Litauische Kirchen-Gefänge* [Hymn Melodies. Lithuanian Church Hymns] *gesammelt durch W. Hoffheinz, Superintendent a. D. in Tilsit*. <...>, Heidelberg: Carl Winters Universitäts-Buchhandlung. Gedruckt bei Otto v. Mauderode, Tilsit.
- Fischer A[lbert] F[riedrich] W. 1967: *Kirchenlieder-Lexikon* [Hymns lexicon], reprograf. Nachdr. der Ausg. Gotha, 1878–1879, Hildesheim: Olms.
- [Gaigalatis Wilius] 1905: *Evangeliški Surinkimai Lietuvoje, Ištirinėjamai apie jų Pradžią, Augimą bei dabartinį Buvį* [Evangelical Surinkimai in Lithuania, Studies on Their Origin, Growth and Present], sutairė Kunigas Dr. W. Gaigalatis, Priekulė.
- [Glogau Karl Wilhelm O.] 1856: *64 Giesmės Švilems* [64 Hymns for Schools] *iš Giesmių=Knygų išskirtos per Karališką Prowincôs= Švil Kollėjų Karaliūczyje Sutarimė fu Karališkoju Konfistoriju bei Karališkomfioms Regierungoms, o lietuviškay išleiftos per C. W. O. Glogau, Tilžės Wykupą, (Antrą Kart’ Raštais išspausťos, ir wėl perweizdėťos.)* Tilžeje. Raštais išspausťos prie I. Reylenderio. (Druck und Verlag von I. Reyländer.); LNMMB: mikrofilmas 299.
- [Glogau Karl Wilhelm O.] 1862: *64 Giesmės* [64 Hymns <...> for Schools], *prie kuriu dar 16 pridėtos yra, taip, kad iš viso 80 Giesmės, pagal karališka Reguliatiwā, fuťatyťos yra, Švilems iš Giesmių=Knygų išskirtos per Karališką Prowincôs Švil= Kollėjų Karaliūczyje Sutarimė fu Karališkųju Konfistoriju bei Karališkomfioms Regierungoms, o lietuviškay išleiftos per C. W. O. Glogau, Tilžės Wykupą, (Penktą Kart’ Raštais išspausťos, ir wėl perweizdėťos.)* (Fünfte Auflage). Tilžeje. Raštais išspausťos prie I. Reylenderio. (Druck und Verlag von I. Reyländer.); KTUB: Cs 9745.
- [Jacoby Karl Rudolf] 1880: *Litauische Chrestomathie zum Schulgebrauch* [Lithuanian Chrestomathy for School Use], mit dem XX. Jahresberichte des Gymnasiums in Memel herausgegeben von Rudolph Jacoby, Pfarrer an der Landkirche in Memel, Leipzig, Kommissionsverlag von B. G. Teubner. [Gedruckt bei F. W. Siebert in Memel].
- Juška Albertas 1997: *Mažosios Lietuvos bažnyčia* [Church of Lithuania Minor], Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

- Juška Albertas 2003: *Mažosios Lietuvos mokykla* [School of Lithuania Minor], Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Kaunas Domas 1996: *Mažosios Lietuvos knyga: lietuviškos knygos raida 1547–1940* [The Book of Lithuania Minor: The Development of the Lithuanian Book 1547–1940], Vilnius: Baltos lankos.
- [Koch Eduard Emil] 1868: *Gefchichte des Kirchenlieds und Kirchengefangs der chriftlichen* [History of Hymns and Church Singing of the Christian], *insbesondere der deutſchen evangelifchen Kirche*. <...>, Vierter Band <...> Stuttgart: Druck und Verlag der Chr. Belferl'chen Verlagshandlung.
- [Kuršaitis Frydrichas] 1854a: *Giesmjû bey Maldû Knygos Karaliszkojo Prusû Waisko* [Hymns and Prayers Books of the Royal Prussian Army], Karaliaucziuje: Druck und Verlag der Schulzen Hofbuchdruckerei. VUB LR 1267 (be antraštinio lapo).
- [Kuršaitis Frydrichas] 1854b: *Žalnieriškofios Giesmjû bei Maldû Knygos* [Soldiers' Hymns and Prayer Books]. – *Keleiwis iſ Karaliáucziaus* 22, 86–88.
- [Kuršaitis Frydrichas] 1857: *Treczioji Dalis Giesmjû Knygû* [The Third Part of the Hymnal], *kurioje randas geroks Skaitlius naujų krikščioniškû Giesmjû. Tafes iſ wokiſkôs Kalbôs ſwiežey iſwerſdams sutaiſe F. Kurſatis, Lietuwinininkû Kunigs Karaliáucziuje* (*Suglaudimas wiffû ſwiežiujû Giesmjû, kurios žalnieriškofa Giesmjû Knygoſa bey tarp anû 64 Giesmjû, Szuilėms pafkirtujû, randafi.*), Königsberg: Druck und Verlag der Hartungſchen Buchdruckerei. LNMMB: 593939–593941.
- LB I: *Lietuvos TSR bibliografija. Serija A. Knygos lietuvių kalba* [The Bibliography of Lithuania. Series A. Books in Lithuanian] 1: 1547–1861, Vilnius: Mintis, 1969.
- LB II(2): *Lietuvos TSR bibliografija. Serija A. Knygos lietuvių kalba* [The Bibliography of Lithuania. Series A. Books in Lithuanian] 2: 1862–1904, 2: R–Ž, Vilnius: Mintis, 1988.
- LBP 1990: *Lietuvos bibliografija. Serija A. Knygos lietuvių kalba 1: 1547–1861. Papildymai* [The Bibliography of Lithuania. Series A. Books in Lithuanian 1: 1547–1861. Additions], Vilnius: Mintis.
- Michellini Guido 2009a: *Jono Pipiro sudaryti giesmių rinkiniai vokiškame kontekste* [Hymn collections compiled by Jonas Pipiras in a German context]. – *Res humanitariae* 5, 142–159.
- Michellini Guido 2009b: *Mažosios Lietuvos giesmynų istorija: nuo Martyno Mažvydo iki XIX a. pabaigos* [History of hymnals of Lithuania Minor: from Martynas Mažvydas to the end of the 19th century], Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Michellini Guido 2010: *Pietistų „Psalmių knygos“ istorinis kontekstas* [The Historical Context of the “Book of Psalms” of the Pietists], Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Milius Vacys 1993: *Mokslo draugijos ir lietuvių etnografija (XIX a. antroji pusė – XX a. pirmoji pusė)* [Scientific societies and Lithuanian ethnography (second half of the 19th century – first half of the 20th century)], Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

- Mielcke C[hristian] G[ottlieb] 1806: Vorrede, *Sénos ir naujos krikščioniškos Giefmės* [Old and New Christian Hymns], *ypaczey Senniemiems ant Gėro fu dideleis Raštais išspáuftos draug fu naujom's Maldū Knygėlemis*, Karaláuczuje: Knygdrukawonej' Lebrekto Eringo, IX–XVII. VUB RSS: L_R 777–778.
- [Niemann Albert] 1902: *24 littauische Choräle* [24 Lithuanian Chorales] *nach einer handschriftlichen Sammlung von Niemann Cantor in Kattenau ausgewählt und bearbeitet von C. Graf Bülow von Dennewitz*. <...> Königsberg: Gräfe & Unzer, Buchhandlung.
- Sembrzycki Johannes 1889: C. G. Mielcke's verschollenes litauisches Gesangbuch [C. G. Mielcke's Lost Lithuanian Hymnal]. – *Altpreuussische Monatsschrift* 26, Königsberg: Verlag von Ferd. Beyer's Buchhandlung, [366]–369.
- Schwede R[udolph] 1891: Zur Gefchichte der Litauifchen Gefangbücher [The History of Lithuanian Hymns]. – *Mitteilungen der Litauischen litterarischen Gesellschaft* 16, Heidelberg: Carl Winters Univerfitätfbuchhandlung, 396–406.
- Strungytė Inga 2006: Surinkimininkų raiška Kristijono Endrikio Mertikaičio giesmyne „Wiffokies Naujas Giefmes arba Ewangeliški Pfalmai“ (1817) [The Expression of the Surinkimininkai in Kristijonas Endrikis Mertikaitis' Hymnal “Wiffokies Naujas Giefmes arba Ewangeliški Pfalmai” (1817)]. – *Archivum Lithuanicum* 8, 187–210.
- Strungytė-Liugienė Inga 2009: Kristijono Endrikio Mertikaičio giesmyių „Wissokies Naujes Giesmes arba Ewangelizski Psalmi“ (1817) ir „Mazos Giesmju Knygeles“ (1819) sąsajos su Frantzo Alberto Schultzo giesmyiu „Kern Alter und Neuer geiftreicher Lieder, Als der 3weyte Theil“ [Relation of Kristijonas Endrikis Mertikaitis's Hymn Book “Wissokies Naujes Giesmes arba Ewangelizski Psalmi” (1817) and “Mazos Giesmju Knygeles” (1819) to Frantz Albert Schultz's Hymnbook “Kern Alter und Neuer geiftreicher Lieder, Als der 3weyte Theil”]. – *Archivum Lithuanicum* 11, 189–204.
- Strungytė-Liugienė Inga 2012: Jaunųjų Halės pietistų giesmės Kristijono Endrikio Mertikaičio giesmynuose *Wissokies Naujes Giesmes arba Ewangelizski Psalmi* (1817) ir *Mazos Giesmju Knygeles* (1819) [Hymns of the Young Halle Pietists in the Hymns of Kristijonas Endrikis Mertikaitis “Wissokies Naujes Giesmes or Ewangelizski Psalmi” (1817) and “Mazos Giesmju Knygeles” (1819)]. – *Res humanitariae* 11, 83–101.
- Strungytė-Liugienė Inga 2014: *XIX amžiaus pirmosios pusės surinkimininkų giesmyių istorija (genezė ir kalba)*: daktaro disertacija [The History of the Hymn Books from the 19th Century Fellowship Movement (Language and Genesis): Doctoral Dissertation], Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Strungytė-Liugienė Inga 2016: Gotfrydo Ostermejerio giesmyio (1781) šaltinių ir repertuaro klausimas [The Problem of Sources and Repertoire of Gottfried Ostermeyer's Hymnal (1781)]. – *Senoji Lietuvos literatūra* 42: *Gotfrydo Ostermejerio lituanistinio paveldo tyrimai*, d. 2, redakcinė kolegija: M. Čiurinskas (vyr. redaktorius), D. Dilytė, P. U. Dini, J. Gelumbeckaitė, D. Kuolys ir kt.; sud. L. Citavičiūtė, O. Aleknavičienė, par. ir red. O. Aleknavičienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 83–118.

- Strungytė-Liugienė Inga 2019: *Moderniųjų iniciatyvų ir tradicijos dialogas: surinkimininkų judėjimas Prūsijos Lietuvoje*: straipsnių rinkinys [Dialogue Between Modern Initiatives and Tradition: The 'Surinkimininkai' Movement in Prussian Lithuania: A Collection of Articles], par. I. Strungytė-Liugienė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Strungytė-Liugienė Inga 2023: XIX a. antrosios pusės Prūsijos Lietuvos protestantų knygos su giesmių melodijomis skaitmenimis [Protestant Books with the Melodies of Hymns in Numerical Notation in Prussian Lithuania in the Second Half of the Nineteenth Century]. – *Archivum Lithuanicum* 25, 159–180.
- [Voelkel Maximilian] 1898: *Litauisches Elementarbuch von Maxim J. A. Voelkel* [Lithuanian Elementary Book by Maxim J. A. Voelkel], zweite neu bearb. und vermehrte Aufl., Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.
- Wifokios naujos Giefmes arba Ewangeliški Pfalmai* 1850: *Wifokios naujos Giefmes arba Ewangeliški Pfalmai* [Various New Hymns or Evangelical Psalms], *kurros ikbolei taipo po wieną kaip ir po kelles, i mažas Knygeles furašytos buwo*. <...>, Szeštą Kartą Raštais išspauštas Tilžeje, prie Endrikio Pošto.
- Wifokios naujos Giefmes arba Ewangeliški Pfalmai* 1856: *Wifokios naujos Giefmes arba Ewangeliški Pfalmai* [Various New Hymns or Evangelical Psalms], *kuriós pirmtó taipo po wieną kaip ir po kelès i mažàs Knygelès furašytos buwo* <...>, Septinta Karta Raštais išspauštos Tilžeje prie Endrikio Pošto.
- Wifokios naujos Giefmes arba Ewangeliški Pfalmai* 1861: *Wifokios naujos Giefmes arba Ewangeliški Pfalmai* [Various New Hymns or Evangelical Psalms], *kuriôs pirm to taipo po wieną kaip ir po kelès i mažas Knygelès furašytos buwo* <...>, Aštunta Karta Raštais išspauštos Tilžeje, prie Endrikio Pošto.
- Wifokios naujos Giefmes arba Ewangeliški Pfalmai* 1876: *Wifokios naujos Giefmes arba Ewangeliški Pfalmai* [Various New Hymns or Evangelical Psalms], *kurios pirm to taipo po wieną kaip ir po kelès i mažas Knygelès furašytos buwo* <...>, Memel: Gedruckt und verlegt von Heinr. Holz.
- Wifokios naujos Giefmes arba Ewangeliški Pfalmai* 1879: *Wifokios naujos Giefmes arba Ewangeliški Pfalmai* [Various New Hymns or Evangelical Psalms], *kurios pirm to taipo po wieną kaip ir po kelès i mažas Knygelès furašytos buwo* <...>, Memel: Gedruckt und verlegt von Holz & Szernus.
- Wifokios naujos Giefmes arba Ewangeliški Pfalmai* 1893: *Wifokios naujos Giefmes arba Ewangeliški Pfalmai* [Various New Hymns or Evangelical Psalms], *kurios pirm to taipo po wieną kaip ir po keles i mažas Knygeles furašytos buwo* <...>, Priekulej: Gedruckt bei G. Traufchies.
- Wifokios naujos Giefmes arba Ewangeliški Pfalmai* 1897: *Wifokios naujos Giefmes arba Ewangeliški Pfalmai* [Various New Hymns or Evangelical Psalms], *kurios pirm to taipo*

po wieną kaip ir po kelės i mažas Knygelės furažytos buwo <...>, Memel: Gedruckt und verlegt von Holz & Szernus Nachfolger.

Žostautaitė Petronėlė 1996: Evangeliški surinkimai Prūsų Lietuvoje [Evangelical *Surinkimai* in Prussian Lithuania]. – *Liaudies kultūra* 4, 29–34.

Reception of *Surinkimininkai* Repertoire in Prussian Lithuanian Works of the Second Half of the 19th Century

SUMMARY

The *Surinkimininkai* hymnal *Visokios naujos giesmės arba evangeliški psalmi* was a new phenomenon in religious literature, transforming the tradition of Prussian Lithuanian hymnodic publications that had existed since the 16th century. The need for a special collection arose as the number of worshippers increased and religious gatherings (in Lith. *surinkimai*) became more popular in Lithuanian parishes. From the beginning, the collection of hymns under discussion differed from other Lutheran hymnals of Prussian Lithuania. Its compilation was not controlled by the Königsberg Consistory or state authorities. Translation and editing were carried out not by an appointed group of priests but by conductors from lower social strata and without university education, the so-called *sakytojai* and teachers. The unofficial status of the hymnal granted its compilers the freedom to shape the repertoire without constraints and independently decide on the selection of hymns by Lithuanian and German authors. It is important to note that the quality of translation, as well as requirements for versification and the Lithuanian language, played a secondary role. The compilers were satisfied with the work carried out by less skilled translators. The publication was intended not for Lutheran Church services but for private use at home and in gatherings (*surinkimai*) held outside the Church.

This article aims to analyse the influence of the *Surinkimininkai* hymnal repertoire on publications from the second half of the 19th century. The objectives include revealing the attitude of compilers of official Lithuanian hymnals, school anthologies, and members of the Lithuanian Literary Society in Tilsit (which included high-ranking clergy and educators from Prussian Lithuania's education system) towards *Surinkimininkai* hymnody, as well as investigating the links between the content of the books and publications they prepared and the *Surinkimininkai* hymnal. Publications of different genres (hymn collections and school anthologies) were selected for the analysis to identify the dominant tendencies of *Surinkimininkai* hymns during the period in question.

The investigation revealed that the *Surinkimininkai* hymnal *Visokios naujos giesmės arba evangeliški psalmi* was an influential publication in the second half of the 19th century. The repertoire influenced the compilers of Lithuanian church and military hymnals, school anthologies in Prussian Lithuania, and the hymnodic works by the members of the Lithuanian Literary Society in Tilsit. This was not hindered by the fact that the hymnal lacked official institutional approval. Its value was elevated by Lithuanians' attitude toward the book and

their evaluative voice, which could not be ignored by the representatives of the Church and educators.

The analysis showed that for the priest from Königsberg, F. Kurschat, the *Surinkimininkai* hymnal was a resource while compiling the military hymnal *Giefmjû bey Maldû=Knygos Karaliþkojo Prufû Waiþko* (1854, Königsberg). From the *Surinkimininkai* hymnal, he took the hymn of J. A. Rothe „Rądaŭ, rądaŭ jau Gruntą ľawo“, which was later included in the independent addendum *Treczioji Dalis Giefmjû Knygû* (1857, Königsberg) to the Church hymnal *Pagėrintos Giefmjû=Knygos*.

The *Surinkimininkai* repertoire also permeated school textbooks. Tilsit superintendent C. W. O. Glogau ensured that the school hymnal *64 Giefmes* (1856, 1862, Tilsit) was supplemented with seven hymns from the *Surinkimininkai* repertoire, along with melodies in numerical notation. C. W. O. Glogau's idea was not opposed by the Königsberg Consistory or the authorities of the Gumbinnen district, who approved the collection. Texts from the *Surinkimininkai* hymnal were selected by C. R. Jacoby, a priest of Memel Church (a total of 4), for the school anthology *Litauische Chrestomathie zum Schulgebrauch* (1880, Memel), and by M. Voelkel, a teacher from Tilsit (a total of 2), for the reading book *Litauisches elementarbuch* (1898, Heidelberg). The text selection by C. R. Jacoby and M. Voelkel was not based on the same criteria; the compilers' attitudes on this matter differed. For C. R. Jacoby, the works of Baroque authors S. Dach and P. Gerhardt, translated by G. Ostermeyer, and possibly original Lithuanian texts, seemed noteworthy, whereas M. Voelkel preferred the translated hymns by J. A. Rothe and his contemporary G. F. L. Knak.

The members of the Lithuanian Literary Society in Tilsit were interested in the *Surinkimininkai* singing tradition and their hymnal, giving attention to those topics in the last decades of the 19th century. The chairman of the Society, C. T. W. Hoffheinz, together with his collaborators, included melodies of *Surinkimininkai* hymns in the Society's scientific periodical *Mitteilungen der Litauischen litterarischen Gesellschaft* and in the collection *Giefmiu Balfai* (1894, Heidelberg, Tilsit), published under the Society's auspices, which featured 29 *Surinkimininkai* hymns with harmonised melodies adapted for the organ. The initiatives of the members of the Society reveal that *Surinkimininkai* hymnody was regarded as having lasting value and being useful for scientific purposes.

Having investigated the adoption of *Surinkimininkai* hymns and their appearance in the discussed publications, the dominant tendencies of certain hymns during the period in question emerge. The following hymns stand out: „Rądaŭ, rądaŭ jau Gruntą ľawo“ by J. A. Rothe, „Aß tikt dryfu“ by N. L. von Zinzendorf, G. F. L. Knak's „Eikim ľén, eikim ľén“, the hymns of a Halle Pietist of the younger generation, E. G. Woltersdorf, and „Amþe tu Dangaus“ by the first compiler of the *Surinkimininkai* hymnal *Visokios naujos giesmės arba evangeliþki psalmi*, K. E. Mertikaitis.